

VÉSZI JÓZSEF: A MAGYAR SAJTÓ

magyar nemzet történetébe a politikai napisajtó mint aktív tényezője a politikai fejlődésnek, alig száz évvel ezelőtt vonult be, tehát jóval később fonódott össze minálunk a nemzeti fejlődés a sajtó fejlődésével, mint a nyugateurópai nagy nemzetek államaiban. Okát ennek a késedelemnek nem ehelyütt kell kikutatnunk. A nemzeti öntudat felébredése, a demokratikus gondolatnak az állampolitikába való behatolása, a régi rendi alkotmánynak a parlamenti népképviseleti rendszer által való felváltása és a gondolatközlésnek az osztrák abszolútizmus cenzúrájának békói alól való felszabadítása Magyarországon csak a XIX. század első harmada után vált valósággá, s így nálunk csak viszonylag későn juthatott a sajtó az őt megillető szerepkörhöz. Hogy milyen szerény, sőt primitív kezdetekből kellett a magyar sajtó fejlődésének kiindulnia, azt a külföld számára talán elegendő azzal az egy adattal szemléltethetővé tenni, hogy amikor Kossuth Lajos a pozsonyi országgyűlés tárgyalásairól szóló tudósításait kézzel írott példányokban kezdte terjeszteni, ez már merész, sőt csaknem forradalmi cselekedet számba ment és végső eredményében oda vezetett, hogy vakmerőségeért a börtönben kellett Kossuthnak lakolnia. A bécsi kényuralom e fojtó atmoszférájában érthető módon nem nyílt alkalom a magyar sajtó igazi fejlődésére. De viszont Kossuth Lajos töretlen energiáját nem lehetett semmiféle erőszakkal visszafojtani. A fogságból kiszabadulva, ismét tollat ragadott, folytatta a közszabadsá-

gokért való küzdelmét, még pedig olyan hatalmasan és akkora sikerrel, hogy az osztrák kormányhatóságok a végén is kénytelenek voltak neki a lapkiadási engedélyt megadni. így született meg az ő Pesti Hírlapja. Ebben vívta azután nagy eszmecsatáit, amennyire ezt a cenzúra megengedte. Szavának ezerszeres visszhangja kelt, eszméi rohamosan hódítottak, s a saját magára feleszmélő nemzet okulást és ösztönzést merített abból a gigászi harcból, amely Kossuth Lajos és a nemzeti újjászületés másik lánglelkű bajnoka, gróf Széchenyi István között fejlődött ki.

Ám az igazi sajtószabadság csak 1848 március 15-én született meg. A magyar „ver sacrum” e nagy napján a szabadságvágy mámorától fűtött, izzó forradalmi hangulatú pesti ifjúság egy dicsően merész elhatározással szétörte az osztrák cenzúra bilincseit, cenzori engedély nélkül kinyomatta és szabadon terjesztette Petőfi Sándor „Talpra Magyar” című csatakiáltását és diadalmenetben kihozta a budai várban levő tömlőcéből Táncsics Mihályt, a gondolat szabadságnak a zsarnoki hatalom által fogságba vetett mártírját. A magyar sajtó tehát szabad volt immár, és szabadságát arra használta fel, hogy lángragyújtotta a népmilliók lelkesedését Magyarország szabadságharcáért, amelyet az első magyar parlamenti felelős minisztériumban egyesült vezérek – Kossuth, Széchenyi, Deák, Eötvös – vívtak előbb csak az osztrák császári, majd az ezzel szövetségese orosz cári hatalom ellen. Ám ez a szabad sajtó csak kérészerű volt: Világos után az összeomlott szabadságharc romjai alá temetődött az 1848 egyéb nemzeti és demokratikus vívmányaival együtt, és ránehezedett a nemzetre aztán további tizenhét esztendeig az osztrák abszolutizmus bosszút lihegő nyomása.

De e csaknem két évtizedes abszolutizmus alatt sem tudta az erőszak a magyar sajtót elnémitani. A cenzorok kérlelhetetlen szigorúsággal látták el tisztüket, de a magyar sajtó kifogyhatatlan leleményességgel meg tudta találni a módját annak, hogy jelképes beszédével, a minden cenzori éberséget csúffá tevő ügyességével, a magyar sorsnak külföldi analógiákban való jelzésével ébrentartsa a lelkekben a jobb jövőbe vetett hitet, az eltiport alkotmány feltámadásában való bizalmat. A sorokban nem lehetett elmondani semmit, így hát *a sorok közt* kellett a sajtónak a nemzethez szólnia. A nemzet pedig megtanulta a sorok között való olvasást. Börne valahol azt mondja, hogy a teljes sajtószabadság az újságírás magas szintjének a megölője, mert ahol mindent ki szabad mondani, minek törődne ott a publicista stílusbeli finomságokkal, a gondolatnak előkelő és esztétikailag díszes ruhákba öltöztetésével? Ellenben ahol a cenzor kényuralma elfojtja a gondolatok szabad közlését, ott az írónak és újságírónak rajta kell lennie, hogy megfinomodott stílusával, fejtegetéseinek képletességével, eszméinek olyan megcsiszolásával, mely kijátssza a cenzor éberségét, és mégis megtalálja a kontaktust az olvasó

értelmével, túljárjon a cenzor eszén és parabolákkal, metaforákkal, allegóriákkal tegye érthetővé azt, amit rendes beszédben elmondania nem lehet. Börne szerint tehát a cenzúra az újságírás magas iskolája; azzal, hogy a sajtót meg akarja fojtani, inkább magasabb színvonalra emeli. Az 1849-től 1867-ig terjedő időszakban a magyar sajtó fejlődése csakis ezen a vonalon haladt. És az oktan cenzúrának meg kellett a maga szégyenére érnie még azt is, hogy nem tudott belekötni egy olyan újságcikkbe, amely később az abszolutizmus összeomlására adott első hatalmas lökésnek bizonyult. Ez a cikk a Deák Ferenc híres húsvéti cikke volt, mely a Kemény Zsigmond szerkesztette Pesti Naplóban látott napvilágot. Ebben voltak lerakva a későbbi kibontakozás alapjai, a benne foglalt eszmék szerint kellett az osztrák császári hatalomnak a magyar alkotmány helyreállításába, Magyarország ezeréves területi integritásának felélesztésébe beletörődnie, mert amint ezt Deák bölcsessége előre látta és előre megmondta, a dinasztia számára nem kínálkozott más út arra, hogy nemzetközileg megrendült pozícióját újra megerősítse.

Ez a cikk volt tehát a híd, mely az 1867-iki nagy átalakuláshoz vezetett. A Szent István birodalma ismét egyesült, a magyar alkotmány helyreállott, a parlamenti népképviselőlet és vele együtt a magyar nemzet közszabadságainak teljessége ismét feléledt, – ezzel megkezdődhetett aztán a magyar sajtó életerős fejlődésének folyamata.

A szó igazi értelmében vett sajtója tehát voltaképp csak 1867 óta van Magyarországnak. Ez a fejlődés immár hatvan esztendőre nyúlik vissza. Az idő viszonylagos rövidege ellenére megállapítható, hogy a magyar sajtó szellemi felkészültség és technikai haladottság dolgában nem utolsó helyet foglal el a világsajtóban. Legjellegzetesebb vonásainak egyike az, hogy noha sok megértéssel és bámulatraméltó simulékonysággal tud hozzá alkalmazkodni a nagy világsajtó mindenkori fejlődési fázisaihoz, mégis mindig meg tudta őrizni – és sikeresen őrzi meg ma is – sajátos nemzeti egyéniségének vonásait. Túlzás nélkül lehet erről a sajtóról elmondani, hogy egyrészt minden ízében európai, másrészt minden ízében magyar, amint hogy ugyanez elmondható a sajtó idősebbik testvéréről, a magyar irodalomról is. Egyáltalában érdekes egyéni vonása a magyar sajtónak az, hogy tartalmában és embereiben szorosán össze van kapcsolva az irodalommal. A magyar napilapok csaknem mindegyike gazdag szépirodalmi tartalmat nyújt állandóan olvasóinak: regényeket, elbeszéléseket, essay-eket, drámai és könyvkritikákat, sőt verseket is. És érdekes ebben az összefüggésben az a jelenség, hogy azoknak a könyveknek, amelyek a sajtó által már közölt regényeket, elbeszéléseket és verseket gyűjtik egy-egy kötetbe össze, jóval nagyobb a kelendőségük, mint az olyan irodalmi műveknek, amelyek nem láttak előbb napvilágot a sajtó hasábjain. Ez azt mutatja mindenesetre, hogy Magyarországon a sajtó-

nak egyik elvitathatatlan érdeme az, hogy a nagyközönségben állandóan népszerűsíti a nemzeti irodalmat. A másik jellegzetes vonása a magyar sajtó és a magyar irodalom közt fennálló szoros kapcsolatnak abban áll, hogy a magyar irodalomnak az utóbbi negyven-ötven esztendőben csaknem minden jelesebb képviselője részint a sajtóból indult ki, részint pedig még ma is állandó újságírói működést is fejt ki. Így, hogy az irodalom legnagyobbjával, Jókai Mórral kezdjem, ez a mi koszorús regényírónk és nagy költőnk egyúttal izig-vérig való újságíró volt, és az is maradt holta napjáig. Igen sokáig szerkesztője volt a Hon című lapnak, ő szerkesztette évtizedeken át az üstökös című élcslapot is. Ugyancsak újságírónak indult, és újságírói munkáját még ma is folytatja szépirodalmunk másik nagy jelese, Herczeg Ferenc. Az újságírásból indult ki továbbá Molnár Ferenc, aki már nemzetközileg beérkezett drámaíró volt és még mindig szeretettel gyakorolta a zsurnaliszta mesterséget. Jókai és Herczeg mellett legnagyobb regény- és novellaköltőnk, Mikszáth Kálmán, mint újságíró szerzett magának előbb nevet, a sajtóból emelkedett föl az irodalom legmagasabb régióiba és újságíró maradt végső lehelletéig. De újságírónak indult s az maradt mindvégig Ady Endre is, hazánknek Petőfi óta legnagyobb lírai költője. Ha két cikk között, amiket meg kellett írnia, maradt kis szabad ideje, a szerkesztőség asztalánál írta meg lehangulatossabb, legelragadóbb dalait. Így fonódnak össze Magyarországon irodalom és újságírás tartalomban és emberekben.

Ez pedig már ad bizonyos mértéket a magyar sajtó szellemi szintjének megítéléséhez. írói gondosság, finom stílusérzék, színes fantázia, érzék a nyelv zenei ritmusa iránt, mindezek a tulajdonságok, amelyek a magyar sajtó művészi értékeit képviselik, a nemzet irodalmi életével való szoros egybekapcsoltságból erednek. Hiszen, fájdalom, nem tagadható, hogy sajtónknak ezek a kiemelkedő erényei az utolsó időkben kezdenek elhalványodni, hogy a magyar zsurnalisztika hangja bizonyos mértékig kezd elparlagiasodni. Ennek okát pedig abban az irányban kell keresnünk, amelybe a sajtóbeli fejlődés legújabbban belekanyarodni látszik. Ez előtt a fejlődési fázis előtt érdemes egy percre megállanunk, mert megvizsgálása rendjén rá fogunk bukkanni egyre és másra, ami összefügg a magyar nemzet mostani tragikus sorsával.

Eredetileg és azután hosszú ideig a magyar sajtó az úgynevezett *véleménysajtó* típusához tartozott. Sajátlagos helyzete, és rendeltetése determinálta azzá. A helyzetét az anyagi eszközökben való megszorított-sága határozta meg. Még az egykori virágzó Nagymagyarország is elég kicsiny volt ahhoz képest, hogy sajtója a nagy nyugati nemzetek sajtójának segítő forrásaival rendelkezessék. A huszonkét milliónyi lakoságnak csaknem fele nem volt magyar anyanyelvű, tehát már ennél fogva is alig jöhetett számba mint a magyar nyelvű sajtó olvasóközönsége. De

maga a magyarság népzöme a modern népoktatásügy áldásaiban csak az alkotmány helyreállítása után kezdett részesedni, és így csupán a XX. század elején lehetett az analfabétizmust annyira visszaszorítani, hogy már a szélesebb néprétegekben is fel tudott ébredni bizonyos mértékig a megértő érdeklődés a hírlapok iránt. Ebből következik, hogy a csak szűk körben elterjedt magyar újságok igen hosszú ideig jóformán csupán a belföldi hírszolgálatra voltak szorítva, a külföldön levelezőket nem tart-hattak, híryanaguk tehát nagyon sokáig szegényes és kezdetleges volt. A lap hasábjait a szerkesztőknek politikai és társadalmi tárgyakat fel-ölelő cikkekkel kellett legnagyobb részt betölteniök, mert ezeket a cikkeket a saját munkatársaiktól kapták a rendes fizetés fejében, vagy pedig politikusoktól és egyéb notabilitásoktól, akik szükségét érezték annak, hogy a közvéleményt a maguk felfogása javára befolyásolják. De ugyan-ilyen fejlődési irányba terelte a magyar sajtót a rendeltetése is. Hiszen a sajtó legfőbb nemzeti feladata abban állott, hogy meg kellett érlelnie a nagyközönségben a politikai és társadalmi fejlődés vezéreszméit, hir-detnie kellett a nemzeti élet nagy ígéit, oda kellett hatnia, hogy olvasói egyfelől felfogják és kellően értékeljék az európai nagy kultúráramla-tokba való bekapcsolódás fontosságát és szükséges voltát, másfelől pedig a társadalom különböző rétegeiben ébrentartassék az a tudat, hogy a nyugati kultúrához való hozzátartozás mellett is híven kell e nemzet minden fiának és leányának ragaszkodnia a nemzeti hagyományokhoz. Ezt a hivatást csakis a szó legjobb értelmében vett vélemény-sajtó tudta be-tölteni. Ám a nagy világsajtóban a technikai fejlődés boszorkányos gyors-sága kiérlelt egy másik típust: a *hírszolgáltató* sajtó típusát. Ez a típus már nem csupán véleményeket szuggerál, nem csak eszméket hirdet, nem társadalmi és nemzeti ideálok terjesztését látja céljául. Ez a sajtótípus a híryanag bőségével és változatosságával igyekszik a közönséget a maga számára megnyerni. Ezelőtt ötven évvel és azután még jó sokáig az egész budapesti sajtóban egyedül az a lap, amelynek szerencsés lehetek az élén állani, a Pester Lloyd, dicsekedhetett azzal, hogy volt neki egy úgy-nevezett „bérelt táviródróttja”, amely naponta 1000, vagyis ezer szót ho-zott neki Bécsből, mint összesűrített anyagát a Magyarországon kívül folyó világtörténésnek. Nagy szó volt ez akkoriban! Ezer szónyi híryanag a külföldről naponta. Irigységgel és bámulattal nézett fel abban az idő-ben az egész magyar sajtó erre a lapra. De aztán jött a nagy technikai fejlődés: a távirati közlés olcsóbbodása (mérsékelt hírlaptarifa) és a táviróhálózat rohamos kiépülése. Ezt követte az interurbán telefon, majd a drótnélküli távirás és telefonálás lehetősége. A híryanag tetszés szerint való kibővítésének nem volt többé akadálya. A magyar sajtó minden egyes orgánuma bőséges híryanaggal szolgálhatott a közönségnek, kivált amióta a nagy nemzetközi távirati ügynökségek egymással ver-

senyre keltek, s közöttük a Magyar Távirati Iroda mostani vezetősége hírszolgálati hálózatát olyan nagyszerűen építette ki.

Így lépésről-lépésre eltávolodott a magyar sajtó hírlapjainak nagyrésze a vélemény-sajtónak eredeti típusától és rátért a hírszolgáltató sajtó típusára. Ezzel pedig meg volt adva egy nagyon veszedelmes kísértés: a *boulevard-sajtó* nem éppen örvendetes és nem éppen kívánatos típusának meghonosodására. Divatba jöttek amerikai és párisi módra az ökölnyi címfeliratok, divatba jött az eseményeknek szenzációs színbe öltöztetése, divatba jött a közölni valóknak abból a szempontból való kiválogatása, hogy a csupán hasznos, de szenzációs benyomással nem kecsegtető tudnivalók helyett inkább a szenzációssá feldolgozható anyag számára jutott a lap rendelkezésre álló teréből.

Igazságtalanság volna fel nem ismerni, hogy ez a fejlődési irányzat nem csupán a magyar sajtót jellemzi, hanem mindinkább lábra kezd kapni a világ minden országának sajtójában. Sőt a magyar sajtó dicséretére megállapítható, hogy nálunk az újságok sokáig ellentálltak a kísértésnek, csak nagynehezen és nagykesőn szánták rá magukat a külföldön már csaknem általánosan meghonosodó fejlődési irány befogadására. És megállapítható még egy további nevezetes és érdekes momentum is: tudniillik az, hogy a magyar sajtóban még ma is tekintélyes számban vannak hírlapok, amelyek szívósan ellentállnak ennek az újításnak; bár lelkiismeretesen és bőkezűen építették ki hírszolgálatukat, de azért nem engedik a boulevard-sajtó szélsőségeit hasábjaikon felburjánzani, hanem szerencsésen egyesítik magukban a régi, klasszikus veretű vélemény-sajtó minden kiváló tulajdonságát a modern hírszolgáltató sajtó minden előnyével.

Nagy kár, hogy a külföld nemzeti nyelvi okoknál fogva nem tudják figyelemmel kísérni a magyar sajtót. Érdekes, de egyúttal tanulságos is volna ez rájuk nézve, mert meg kellene látniok, hogy Magyarországon még a kifejezetten boulevard-sajtó is híven, következetesen és szeretettel igyekszik szolgálni a nemzeti gondolatot. Ha felmerül egy-egy kérdés, amely nemzeti létünk valamely feltételét érinti, akkor a különben sokfelé szakadozott magyar sajtóban egyszerre eltűnik minden elválasztó vonal. A különböző típusok összefognak a megtámadott nemzeti érdek elszánt védelmében. És alárendelnek minden egyebet ennek az egy szent ügynek. Magyarország, sajnos, túlgazdag politikai és társadalmi ellentétekben, s ezek az ellentétek sűrűn kelnek szenvedélyes harcokra a sajtó hasábjain. De megszűnik minden villongás, abbamarad minden világnézeti és pártküzdelem, mihelyt a nemzeti élet alapvető kérdéseiről van szó.

Mindezt pedig a magyar sajtó a lehető legmostohább anyagi viszonyok között végzi el. Az ország megcsonkítása kegyetlenül megnyomorí-

totta a sajtót is. Nemcsak a terület kétharmadát veszítettük el, de a magyar sajtó még rosszabbul járt, mert a lekapcsolt országrészekben fekszenek – kevés kivétellel – a városok, amelyeknek lakossága szolgáltatta a múltban a sajtó olvasóközönségének túlnyomó többségét. Hiszen a megmaradt csonkaország lakosságának legnagyobb része földműves, tehát sem kultúrszükségeiben, sem vagyoni állapotában nem akkora befogadóképességű a sajtó számára, mint az elszakított városoknak, e nagy és virágzó magyar kultúrközpontoknak lakossága, amelynek a sajtó egyik mindennapi életszüksége. Az ilyen módon elszegényedett magyar sajtó azonkívül túl is van dimenzionálva. A budapesti napilapok száma a nagy nemzeti katasztrófa óta alig csökkent, s a megmaradt csekély olvasóközönségen ez a túlsók napilap kénytelen osztozkodni. Ez pedig nemcsak szegénységet jelent, hanem jelenti az öldöklő versenyt is. A hírlapok görcsösen ragaszkodnak életükhöz. Hiszen mindeniküknek megvan a mag egyéni jellege, mindenikük méltán hisz tehát a maga létjogosultságában, és mert a dolog így áll, a lapok kétségbeesett erőfeszítéseket tesznek arra, hogy fennmaradásukat biztosítsák. Magyarországon a sajtó csak anyagi tekintetben rongyolódott le. Minden más országban hasonló körülmények között a sajtónak végső erkölcsi lerongyolódása is alig maradt volna el. Ám a magyar sajtó büszkén hordja koldustarisznyáját és hogy a szegénysége nem tudta megrendíteni nemzeti kötelességtudását, kiderül már abból az egy körülményből is, hogy az utódállamok kormányai országuk határait féltékenyen elzárják a magyar sajtó orgánumainak legtöbbszörre elől. Ha megvirrad egyszer a jobb magyar jövő, az újraegyesülő nemzet meleg hálájával fogja sajtóját ezért a mostani szegénységéért kárpótolni.

